

ДВИЖЕЊЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО ВО СР МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 1971—1981 ГОДИНА

(анализа по општини)

— Васил Даскаловски —

Движењето и промените на вкупниот број на населението во основа се мошне сложени процеси со оглед на комплексот чинители од кого зависат и се условети, но истовремено најдобро и најсликовито тие можат да се анализираат преку разгледувањето на меѓусебните односи и интеракции на природниот прираст и просторното преразместување на населението. Но, во тој смисол, треба да се има во предвид дека кај големите, односно побројни популации на ниво на државни заедници кои во помала или поголема мерка се одликуваат со затвореност, поточно се од затворен тип, движењето на бројот на населението најчесто поради отсуство на покрупни надворешни миграциони движења може да се идентифицира и анализира со и низ призмата на природниот прираст на населението. Со други зборови промените кои настануваат во демографскиот развој и посебно во типот на бројното движење се совпаѓаат со одликите и специфичностите на биолошката репродукција односно обновувањето на популацијата по природен пат. Екстерните миграциони движења како неразделива компонента на вкупното наголемување или намалување на таквите типови популации поради нивниот незначителен обем немаат речиси никакво значење за крајните резултати во промените на бројот на населението.

Општите одлики на развојот на населението во СР Македонија како глобална популација во последниот пописен интервал 1971—1981 година значајно не отстапуваат од погоре наведениот модел, иако во поодделни меѓупописни периоди по војната, како во годините помеѓу 1953—1961 година токму интензивната надворешна емиграција за Турција му даваше основен белег на движењето на вкупниот број на населението. Тогаш просечната годишна негативна нето миграција изнесуваше над 20 000 лица. Меѓутоа во последното меѓупописно раздобје, регистрираниот број на жители во нашата Република е за 5457 лица по-

голем од очекуваниот број на жители врз основа на природниот прираст во истиот интервал. Тоа значи дека доколку податоците за природното движење се точни, а треба да се спомене дека не постојат никакви индикации за нивната веродостојност, СР Македонија денес се јавува како слабо имиграционо подрачје, бидејќи бројот на доселените во однос на иселените жители е поголем за веќе споменатиот број. За подеталните карактеристики на меѓурепубличкиот миграциски биланс како и за нето миграцијата со странство од СР Македонија, ќе може да се зборува одкога ќе бидат познати дефинитивните резултати од пописот од 31. III. 1981 година, а засега е значајно да се констатира дека во овој поглед населението од нашата Република во глобал ги задржува карактеристиките од претходниот меѓупописен период кога беше забележано незначително негативно миграционо салдо. Како резултат од ваквите тенденции во вкупното бројно движење на ниво на целата Република се наметнува заклучокот дека природниот прираст во глобал е доминантниот модификатор на висината на порастот на популацијата кај нас.

Но подеталните анализи на различни нивоа, односно просторни целини и административно територијални единици (општини), покажуваат значајни отстапувања и разлики кои произлегуваат како од крупните разлики во висината на природниот прираст, но исто така и од специфичностите на интензитетот на територијалната мобилност на населението. Одтаму едноставното искажување на движењето на населението преку неговата висина (пораст, стагнација и намалување), не можат со поголема успешност да се применат и за карактеризирање на движењето на населението во отворените популации (на ниво на населби и општини), а да не се вклучат и подетално анализираат обемот, интензитетот и смерот на движењето на прирастот или миграционите движења кои можат да имаат растечки или намалувачки трендови. Имено, општо е познат фактот дека поради интензивните миграциони процеси во рамките на територијата на Републиката, кои во глобал имаат два основни правца: планина-низина и село-град, во целиот повоен период, а особено од 1953 година, се одвива силен процес на просторна редистрибуција на населението. На тој начин создадени се карактеристични зони на депопулација и концентрација на населението. Поради подолготрајниот карактер на селективноста на миграционите движења (особено според старосната и полната структура на мигрантите), напоредно со директните последици од намалувањето на жителите во зоните со обемна емиграција (пасивни, недоволно развиени ридско планински простори), во најново време се изложени и на процесот на депопулација поради негативниот природен прираст. Макар да овие појавни облици на негативно природно движење на населението на ниво на општини не се манифестираат, тие во

рамките на помали микроцелини или населени места постојат во знатен обем и се забележуваат кај голем број на населби од традиционалните емиграциони зони во Републиката. Промени-те во динамиката на бројното движење анализирани низ овие релации покажуваат на територијата на нашата Република екстремни вредности од каде и произлегува демографската разнобразност во тој поглед на нашата популација. Кога само еден дел од наведените моменти ќе се земат во предвид, тогаш веднаш може да се забележи дека во структурата на движењето на вкупниот број на населението по општини и поголеми просторни целини, миграционите движења, меѓутоа и различната висина на природниот прираст имаат различен интензитет и смер на дејствувањето врз целокупните резултати од порастот на населението, што илустративно може да се согледа од следните квантитативни и емпириски анализи:

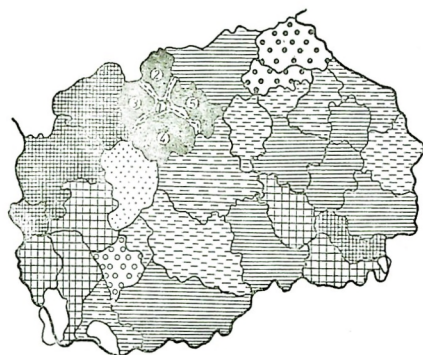
А) *Вкупното бројно движење на населението во периодот 1971—1981 година по општини:* Врз основа на првите податоци од пописот во 1981 година,¹⁾ се забележува дека вкупниот број на населението во СР Македонија се зголемил за 266 263 лица или 16,1%. Во овој пораст природниот прираст учествува со 97,9%, додека како резултат на позитивното миграционо салдо, бројот на жителите се наголемил за 5457 лица, што всушност чини 2,1% од вкупното наголемување. Ваквиот сооднос на основните компоненти на порастот на населението укажува на преовладувањето на природната репродукција, но подеталните анализи за промените во популационата маса по поодделни просторно географски целини или по општини, даваат веќе друга слика, со оглед дека внатрешните миграциони движења имаат значајно влијание врз прерастувањето на популацијата во просторот на Републиката.

Така на пример, мошне високиот пораст во рамките на општините од западниот дел од СР Македонија (карта 1) (Тетово, Гостивар, Дебар и Струга) од 23,0% воглавно е резултат на високата стапка на природниот прираст. Меѓутоа, интересно е дека во целина, овој простор покажува позитивно салдо на миграции така да очекуваното население по природен пат е наголемено за 1736 лица или 2,6%. Според висината на апсолутниот пораст на населението во оваа група можат од овој дел од Републиката да се вклучат и општините; Кичево (пораст од 18,6%) и Охрид (19,6%). Но, потребно е да се подвлече дека во структурата на порастот на населението во општината Охрид е карактеристично дека доселувањата чинат повеќе од 1/4 од целокупниот износ на наголемувањето. Набљудувано во глобални црти, наведените шест општини, во кои во 1981 година било сконцентрирано 24,2% од сето население во СР Македонија,

¹⁾ РЗС: Први резултати од пописот на населението, домаќинствата и становите во 1981 година — по општини и населени места. — Статистички преглед, бр. 115, Скопје 1981.

КАРТА 1

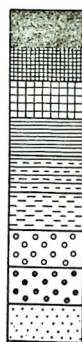
ДВИЖЕЊЕ НА БРОЈОТ НА НАСЕЛЕНИЕТО
ПО ОПШТИНИ (1971-1981 год)

— ДРЖАВНА ГРАНИЦА
— ОПШТИНИ

1. „ДЕНТАР“
2. „ЧАПР“
3. „КАРПОШ“
4. „КИСЕЛА ВОДА“
5. „ГАЗИ БАБА“

ДВИЖЕЊЕ ВО %

25.1 >
20.1 – 25.0
15.1 – 20.0
10.1 – 15.0
5.1 – 10.0
0 до 5.0
0 до 10.0
10.1 – 20.0
20.1 >

ЛУЈ-82

имаат највисока просечна годишна стапка на пораст која се движи околу 1,98%. Со исклучок на општината Охрид, за сите останати општини високиот природен прираст е доминантниот чинител во таквиот тренд на движењето на бројот на населението.

Наспроти оваа просторна единица, групата на општини која го зазема крајниот јужен-југозападен дел од СР Македонија (Битола, Ресен, Демир Хисар, Крушево и Прилеп вклучувајќи го и Бродско), покажува сосема спротивни односи и тенденции во движењето на вкупниот број на населението. Анализата на ниво на просторна целина покажува пораст на вкупниот број на населението од 14648 жители или 5,0%, но гледано поодделно по општини постојат значајни разлики кои се граничат со екстремно намалување (Брод — 22,4%) и умерен пораст, Битола (10,6%). Ваквите карактеристики воглавно се последица од ниската стапка на природниот прираст, а поради негативното салдо на миграции кое се јавува во Демир Хисар, Крушево, Прилеп и Брод, бројот на очекуваното население по природен пат значајно е намален (во просек за —38,8%).

Групата на општини во просторната целина на Повардарие, започнувајќи на југ од Скопската Котлина (Титов Велес, Кавадарци, Неготино, Гевгелија и Валандово), се карактеризираат со умерено висока стапка на просечен годишен пораст од 1,15%, додека поодделно по општини наголемувањето во периодот 1971—1981 година се движело од 0,67% кај општината Титов Велес до 2,12% во Валандово. Овие податоци јасно укажуваат дека на овој простор во неговиот северен дел значајните емиграциони движења предизвикале намалување во очекуваниот број на населението по природен пат, додека во јужните делови особено во Гевгелиско-валандовската Котлина, зголемување, поради позитивното миграционо салдо.

Регионот на источна Македонија, во кој ги вброивме следните седум општини (Струмица, Радовиш, Штип, Берово, Делчево, Винаца и Кочани), во изминатиот пописен период покажува пораст од 27512 лица (11,2%), што одговара на просечната годишна стапка од 1,06%. Со пораст поголем од просечниот за регионот се одликуваат општините Штип (14,1%), Струмица (13,5%) и Винаца (12,8%), додека динамиката на движењето на населението во општините Делчево, Радовиш и Кочани незначително е помала од просекот. Единствено бројот на жителите во општината Берово стагнира. Во 1981 година на овој регион се паѓало 14,2% што во однос на 1971 година претставува намалување од 0,6% кое се должи на негативното миграционо салдо во сите општини.

Крајниот северен-североисточен дел од нашата Република, во кој припаѓаат општините Крива Паланка, Кратово, Куманово, а во кој според сличните одлики на движењето на населението можат да се приклучат и општините Пробиштип и Свети

Николе, во периодот помеѓу 1971—1981 година покажува пораст од 7178 лица или 3,7% исклучиво како резултат од наголемувањето на населението во општината Куманово. Во останатите општини бројот на жителите или стагнира (Свети Николе 1,2% и Пробиштип 0,1%) или значајно опаѓа (Кратово —17,8%, Крива Паланка —11,7%). Ваквите движења како што понатака ќе може да се види воглавно се последица од умерениот и мошне низок природен прираст и значајните емиграциони бранови насочени надвор од границите на овие просторни целини.

Скопската Котлина (во границите на општините на град Скопје), во контекстот на изнесените најопшти податоци за движењето на населението во СР Македонија, се карактеризира со специфични белези. Овдека динамиката на порастот во однос на останатите подрачја е знатно повисока (зголемување од 29,4%) и во тој поглед имајќи го во предвид и поодделното учество на основните компоненти на пораст, Скопската Котлина како што од досегашните проучувања е веќе добро познато, се издвојува како посебен имиграциски простор во СР Македонија.

Анализата по општини кога се има во предвид висината и правецот на движењето на населението (пораст-намалување) овозможува да се издвојат неколку специфични групи кои имаат посебни белези. (карта 1). Имено од 30 општини, четири (Брод, Демир Хисар, Кратово и Крива Паланка) бележат намалување во апсолутниот број на жители кој се движи со индекс од 77,6% во Брод до 92,1% во Демир Хисар. Споменатите подрачја во целиот повоеан период имаат негативен тренд на развојот на населението, а мошне е индикативен фактот што се тоа области без оформени и значајни централни места (Брод и Демир Хисар), со недоволно развиени функционални средишта (Кратово и Крива Паланка). Овие општини во изминатиот период (1971—1981 година) го намалиле учеството во вкупното население во СР Македонија од 4,6 на 3,4%, односно во нив вкупниот број на население опаднал за 10961 лица или 14,3%. Сите општини, без исклучок, имаат мошне високо негативно салдо, а заради долготрајниот емиграциски карактер и нарушувањата во старосната структура, тие денес истовремено се вбројуваат во зони со најнизок природен прираст во СР Македонија.

Во групата на општини кои се одликуваат со пораст на населението (24 општини), можат да се издвојат неколку подгрупи со засебни белези. Така со мошне низок пораст (до 11,0% во периодот 1971—1981 година), кој најчесто е и под нивото на природниот прираст во соодветната општина, се карактеризираат 10 општини (Берово, Делчево, Кочани, Крушево, Прилеп, Пробиштип, Радовиш, Ресен, Свети Николе и Титов Велес). Во оваа група со општите трендови во развојот на населението (високо негативно миграционо салдо, низок и умерено висок

природен прираст), доекаде отстапува општината Ресен. Во оваа до неодамна мошне изразито емиграционо подрачје, во последниот меѓупописен период и покрај една од најниските стапки на природен прираст во СР Македонија (2,62 промили просечно годишно во изминатите десет години), како резултат на значајното позитивно миграционо салдо (2,5 пати поголемо од природниот прираст), популацијата во Преспа бележи пораст од 9,6%. Доколку не се направени одредени методолошки пропусти во самиот тек на пописот и во првата обработка на материјалот, а кои со оглед на знатниот контингент на лица заминати во странство се можни, тогаш ова подрачје од традиционално емиграциона зона преминува во фаза на демографско јакнење. Во просек групата на општини со низок пораст, во изминатиот период го наголемила бројот на жителите за 22381 лице или 6,6%, а како резултат на таквиот процес концен-трацијата на ова население во вкупното во СР Македонија се намалила од 20,5% во 1971 година на 18,8% во 1981 година. Истовремено споменативе тенденции ни овозможуваат да заклучиме дека за околу 1/5 од населението на СР Македонија е карактеристично преовладувачкото значење на негативното миграциско салдо за вкупниот развој на населението. Всушност, за сите овие општини (исклучок прави Ресен) е значајно дека утврдениот пораст на населението според пописите е значително под очекуваниот со природен прираст.

Групата со умерен пораст на населението (од 11,0% до 18,0%), ја сочинуваат следните општини: Битола, Виноца, Гевгелија, Куманово, Струмица, Штип и Кавадарци. Во целина земено, бројот на жителите во споменатите општини се наголемил за 53949 лица, односно за 12,4%, што за општините Виноца, Штип и Кавадарци е на нивото на очекуваниот пораст со природен прираст, а значително под овој пораст во општините Куманово и Струмица, кои имаат големо негативно салдо на миграции. За општините Битола и Гевгелија е карактеристичен повисок пораст од остварениот природен прираст, односно тие се одликуваат со позитивно миграциско салдо. Учеството на населението со умерен тренд во движењето на населението во вкупното во Републиката е околу 1/4, но со бавна тенденција на намалување кое во последната деценија изнесува 0,8% процентни поени.

Општини со висок просечен годишен пораст, кој се движи над 2,1% гледано во целина се: Валандово, Дебар, Кичево, Неготино, Охрид, Струга и Тетово. Во нив наголемувањето се движи во интервал од 18,6% во општината Кичево до 24,7% во општината Тетово. Над овие гранични вредности за висок пораст во наши прилики, се издвојува просторот на Скопската Котлина, односно агломерацијата на Скопје, каде просечниот годишен пораст во периодот 1971—1981 година, се движи околу 2,94%, а кој во основа е формиран од стапката од 1,66% просечно годишно наголемување кое се должи на природниот

прираст и 1,28% од позитивното миграционо салдо. Тоа значи дека во структурата на порастот, природниот прираст учествува со околу $2/3$, а миграционото салдо со $1/3$, што во однос на претходниот меѓуописен период кога позитивното нето салдо на миграции учествуваше со околу $3/5$, претставува значајна промена која укажува на постепено намалување на динамичната концентрација на населението во нашиот главен град преку доселеничките процеси. Горенаведените општини со висок пораст на населението (без Скопје), го зголемиле учеството во вкупната маса на населението во СР Македонија од 24,6% во 1971 година на 25,9% во 1981 година, и со исклучок на Дебар и Струга се одликуваат со позитивно салдо на миграции. Но сепак, кога подетално се разгледува значењето на компонентите на вкупното бројно движење на населението се забележува дека во основа главен чинител за споменатиот популациски пораст е високиот природен прираст. Од ваквата констатација може да се из земе само општината Охрид, во која значаен удел во вкупниот пораст имаат имиграционите движења. Вкупното наголемување на жителите во рамките на овие општини изнесува 88797 лица или 21,8%.

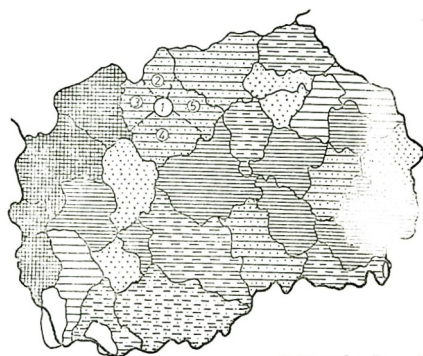
Б) *Општините според висината и движењето на природниот прираст*: Просторот на нашата Република во однос на карактеристиките на движењето на стапката на природниот прираст може да се издиференцира на повеќе специфични микрo зони кои меѓусебно се издвојуваат со екстремни вредности. Во тој поглед населението во СР Македонија наликува на целокупното население на СФР Југославија. Имено, според обемот на природниот прираст и смерот на неговото движење во последните десет години, (наголемување—намалување) кој се сретнува во интервалот од 1,5 промили просечно годишно (Демир Хисар), до 21,7% промили (Дебар) врз основа на квантитативни анализи, можат да се издвојат следните типови на движење на природниот прираст: (карта 2)

— Мошне низок: во кој припаѓаат 7 општини каде просечната вредност на природниот прираст во изминатите десет години се движи околу 6,5 промили, а интервалот на варијацијата е од 1,5 промили во Демир Хисар до 9,0 промили во Бродско. Во рамките на овој тип, на кој отпаѓа во 1981 година 12,5% од вкупното население и во однос на 1971 година бележи благ пораст во целина од 8907 лица или 3,8%, остварен е само 6,1% од целокупниот природен прираст во СР Македонија. Според смерот на движењето на просечната петгодишна стапка во периодот 1971—1981 година (1971—1975 год. и 1976—1980 г.), можат да се издвојат два подтипа: со тенденција на понатамошно намалување (Берово, Демир Хисар, Кратово, Брод и Пробиштип) и со стагнација, односно благ пораст (Битола и Ресен).

— Типот на природниот прираст кој може да се окарактеризира со оглед на средната вредност на стапката на природ-

КАРТА 2

ОПШТИНИТЕ ВО СРМ СПОРЕД ВИСИНАТА И
ТЕНДЕНЦИИТЕ ВО РАЗВОЈОТ НА ПРИРОДНИОТ
ПРИРАСТ ВО ПЕРИОД ОД 1971 - 1981 год.

ПРИРОДЕН ПРИРАСТ
ВО ‰

— ДРЖАВНА ГРАНИЦА
— ОПШТИНИ

- 1 „ЦЕНТАР“
- 2 „ЧАИР“
- 3 „КАРПОШ“
- 4 „КНСЕЛА ВОДА“
- 5 „ГАЗИ БАБА“

— ВИСОК ($17.1 ‰ >$)

— СТАГНАЦИЈА

— НАМАЛУВАЊЕ

УМЕРЕН
($12.4 - 17.0 ‰$)

— ПОРАСТ

— НАМАЛУВАЊЕ

НИЗОК
($9.1 - 12.0 ‰$)

— СТАГНАЦИЈА

— НАМАЛУВАЊЕ

МОШНО НИЗОК
($> 9.0 ‰$)

ЛУЈ - 02

ниот прираст за СР Македонија, како низок, се среќава во пет општини: Охрид, Гевгелија, Крива Паланка, Свети Николе и Прилеп. Тука е вброено населението на општините во кои просечниот годишен прираст во изминатиот период се движи во границите од 9,1 до 12,0 промили, а средната вредност за сите нив е околу 10,8 промили. На овој тип вкупно отпаѓало во 1971 година 13,9%, а во 1981 година како резултат на нискиот односно подпросечниот пораст во однос на порастот во Републиката и значајното негативно миграционо салдо во некои од овие општини (Прилеп и Крива Паланка), учеството се намалува на 12,7%. Во рамките на овој тип на природното движење остварен е 9,8% од вкупниот природен прираст во СР Македонија, а значајно е дека за повеќето општини (со исклучок на Охрид) е карактеристична тенденцијата на понатамошно намалување на така ниската стапка која се движи од 11,3 промили во периодот 1971—1975 година, до 9,8 промили во периодот 1976—1980 година.

— Со умерена просечна годишна стапка на природен прираст која има вредност од 14,5 промили се одликуваат најголем број од општините во нашата Република. Имено, речиси за 1/2, односно 14 општини, (Валандово, Винаца, Кичево, Неготино, Крушево, Струмица, Титов Велес, Штип, Делчево, Кавадарци, Кочани, Куманово, Радовиц и Скопје) е карактеристична средна годишна стапка на природен прираст која се движи од 12,5 промили (Валандово), до 16,7 промили (Скопје). Во рамките на овој тип, во зависност од смерот на движењето на стапката на природниот прираст во последните десет години исто така се одделуваат две подгрупи. Со стагнација, односно со бавен пораст на стапката на природниот прираст се одликуваат 8 општини: Кичево, Неготино, Валандово, Винаца, Крушево, Струмица, Титов Велес и Штип, каде просечната петгодишна стапка на природното движење во периодот 1971—1975 година изнесувала 14,1 промил, а во периодот 1976—1980 година 14,2 промили. Втората подгрупа со умерена стапка на природно движење која ја сочинуваат општините: Делчево, Кавадарци, Кочани, Куманово, Радовиц и Скопје, бележи значајно намалување на просечната петгодишна стапка кое се движи од 16,1 промил помеѓу 1971—1975 година и 14,5 промили во периодот 1976—1980 година. Во целина гледано, кон овој тип на природно движење во 1971 година припаѓало 55,1% а во 1981 година 56,7% од целокупното население во СР Македонија. Меѓутоа, карактеристично е дека вкупниот пораст во анализираниот период изнесува 177 108 жители или 19,5%, што е значително повеќе од очекуваниот пораст по природен пат и што воглавно е последица од високото позитивно миграционо салдо на општините на град Скопје. Всушност, ако се исклучи просторот на Скопската Котлина, тогаш вкупниот пораст на населението во овој тип изнесува 62 621 лице или 12,1% што е значително под

очекуваното наголемување преку природниот прираст. Тоа зборува дека во општините со релативно значајно стапка на природно движење постои тесна зависност меѓу висината на биолошката репродукција и миграционите процеси, односно дека областите со умерен пораст по природен пат истовремено се јавуваат и како значајни емиграциони зони.

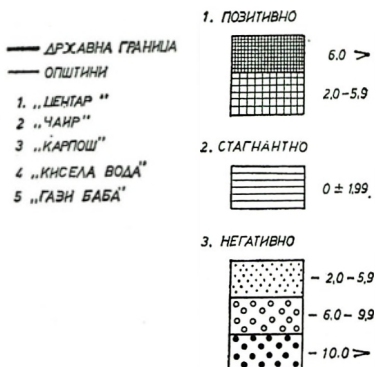
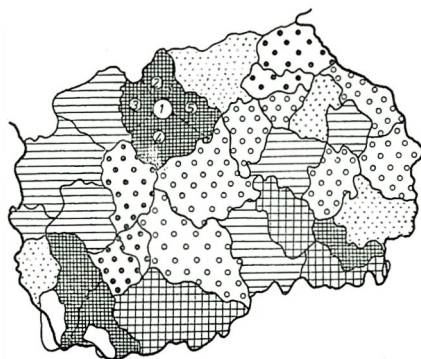
— Општините кои се одликуваат со висока стапка на природен прираст (Тетово, Гостивар, Дебар и Струга), просторно припаѓаат на регионот на западна Македонија. Тие според висината на порастот (поголем од 17,1%) во изминатиот период, јасно се издвојуваат како посебен демографски простор во СР Македонија. Просечната вредност на стапката во периодот од 1971—1981 година за сите општини се движи околу 20,4 промили, а поодделно варира помеѓу 19,1 промил во општината Струга и 21,7 промили во општината Дебар. Во поедини години стапката на природниот прираст достигнува и над 25,0 промили како што е случајот во општината Дебар во 1973 година кога изнесувала 26,2 промили. Заедничка одлика на овој простор во изминатиот период е тенденцијата на постапното и умерено намалување на стапката на природниот прираст, која гледано во целина во периодот 1971—1975 година изнесувала 21,1 промил, а во годините помеѓу 1976—1980 година 19,9 промили. Кон овој тип на природно движење во 1971 година припаѓало 17,0%, а во 1981 година 18,0% од целокупното население во СР Македонија. Вкупниот пораст во овој период изнесува 64 712 лица или 23,0% што е над очекуваниот пораст со природниот прираст. Тоа значи, во целина гледано, дека овој тип се одликува и со позитивно миграционо салдо иако општините Струга и Дебар бележат негативен миграциски биланс.

В) *Одлики на општините според миграционото салдо:* Имајќи ги во предвид одликите на миграционото салдо особено неговото просечно учество во вкупното бројно движење, општините ги распоредивме во три основни групи (карта 3): со позитивно, стагнантно и негативно миграционо салдо. Според ваквата класификација, во која основен критериум е висината и смерот на движењето на миграционото салдо, во групата на општини со позитивно салдо спаѓаат: Валандово, Охрид, Ресен и Скопје во кои просечното, позитивно нето салдо на миграции е над 6,0 промили годишно и средно за сите нив изнесува 7,1 промил и општините Битола, Гевгелија и Неготино со 3,6 промили.

Групата на општини со негативно миграционо салдо брои повеќе од 1/2 од општините и може да се подели на три карактеристични подгрупи: во првата група (Демир Хисар, Крушево, Брод, Кратово и Крива Паланка) се вклучени општините кои во изминатиот период просечно годишно поради негативно миграционо салдо губеле над 10,0 промили (или средно за сите —21,2 промили). Со умерена негативна средна стапка се карактеризи-

КАРТА 3

ДВИЖЕЊЕ НА МИГРАЦИОННОТО САЛДО ВО
 ПЕРИОД 1971-1981 год.
 (во %.. ПРОСЕЧНО ГОДИШНО)

раат седум општини (Прилеп, Титов Велес, Свети Николе, Пробиштип, Делчево, Берово и Радовиш) во кои таа изнесува околу —7,2 промили, а со ниска негативна стапка, четири општини (Струмица, Кочани, Куманово и Струга), каде очекуваниот годишен пораст поради поинтензивните иселувања од доселувања е намалуван средно за околу 3,9 промили. Во посебна група можат да се здвојат општините со позитивно или негативно миграционо салдо во кои неговото учество во вкупното бројно движење не ги преминува вредностите од $0 \pm 1,99$ промили и во тој поглед имаат одлики на миграционо стагниранти простори. Тука, според овој критериум влегуваат општините со позитивно миграционо салдо (Гостивар, Кичево и Тетово) со средна годишна стапка од 1,1 промил и општините со негативно миграционо салдо (Виница, Дебар, Кавадарци и Штип) со стапка од —1,0 промили.

Ако за основен критериум се земе висината на апсолутниот износ на миграционото салдо и неговото влијание врз бројното движење на населението, општините можат да се класифицираат во две основни групи: имиграциони и емиграциони. Во првата група спаѓаат сите општини со позитивно миграционо салдо (Битола, Валандово, Гевгелија, Гостивар, Кичево, Неготино, Охрид, Ресен, Скопје и Тетово). Меѓутоа, ако во рамките на оваа група во анализата се вклучи влијанието на миграционото салдо врз вкупниот пораст на населението во овие општини, мерено низ соодносот со учеството на природниот прираст, тогаш во неа јасно се издвојуваат две подгрупи. Подгрупа во која миграционото салдо во вкупниот пораст учествува со минимум 1/3 до повеќе од 1/2 во однос на динамиката на природното движење, а која ја сочинуваат општините: Битола, Валандово, Гевгелија, Неготино, Охрид, Ресен и Скопје со просек од 46,9% од природниот прираст и подгрупа во која позитивното миграционо салдо во однос на значењето на природниот прираст речиси е незначителен. Во оваа подгрупа влегуваат општините: Гостивар, Кичево и Тетово, каде миграционото салдо во просек изнесува 6,2% од вкупниот пораст на населението.

На општините со негативно миграционо салдо во периодот 1971—1981 година вкупно одпаѓаат 2/3 или 20, во рамките на кои исто така според висината и учеството во намалувањето на бројот на населението анализирано низ призмата на природниот прираст, можат да се издиференцираат неколку подгрупи. Во првата подгрупа (Виница, Дебар, Кавадарци, Струга и Штип) влегуваат општини во кои поради негативното миграционо салдо очекуваниот пораст на населението е намален во просек за околу 1/10 од природниот прираст, што може да се оцени како незначително намалување. Со помалку во просек од 1/2 од природниот прираст (поточно 41,2% помалку од очекуваното по природен пат), се карактеризираат 7 општини: Делчево, Кочани, Куманово, Прилеп, Радовиш, Струмица и Титов Велес). Под-

групата која ја сочинуваат општините: Берово, Крушево, Пробиштип и Свети Николе, како резултат на високото негативно миграционо салдо (во просек за сите општини изнесува 88,0% од природниот прираст), речиси го изгубила целото очекувано наголемување по природен пат и во изминатиот десетгодишен период популациски стагнираат. Со мошне високо негативно миграционо салдо, кое неколку пати го надминува остварениот природен прираст и како резултат на тоа се наоѓаат во интензивен процес на намалување на населението, се одликуваат општините: Брод, Демир Хисар, Кратово и Крива Паланка. Во нив негативното миграционо движење во апсолутен поглед е поголемо за 2,2 пати (Крива Паланка) до 6,4 пати (Демир Хисар), од остварениот природен прираст.

Г) Типови на бројното движење на населението:

Обидот да се изврши детална типологија на бројното движење на населението по општини во нашата Република врз база на придружување кон стриктно определени квантитативни критериуми, какви што беа применувани во претходните анализи, не може да даде практични и задоволителни резултати од две основни причини: Прво, затоа што применувајќи остра граница преку бројни показатели за компонентите на движењето на населението, двата основни типа кога се работи за миграционото салдо (имиграциони и емиграциони) со оглед на знатните варијации би морале да ги поделиме на повеќе подгрупи (истото се однесува и на природното движење) и второ, исклучиво квантитативната типологија би предизвикала создавање на непргледност и безпотребна конкретизација на податоците. Затоа, сметаме дека базирајќи се на досегашните анализи и имајќи ги во предвид основните појавни облици на движењето на населението кај нас, напоредно со неопходните воопштувања, можат да се издвојат следните типови на развој на населението по општини:*)

ТАБЕЛА I

Карактеристики на движењето на населението по типови на општини

Т и п	Површина во км ²	Густина на км ²		Население		Природен прираст 1971/80	Миграционо салдо 1971/80	Индекс 1971 = 100
		1971	1981	1971	1981			
И _I	7246	65	79	645601	796403	98892	51910	123,3
И _{II}	4056	79	97	325204	398135	71125	1806	122,4
Е _I	7973	54	59	434442	483350	69067	—20159	111,2
Е _{II}	3695	44	46	165680	169763	16982	—12899	102,5
Е _{III}	2463	33	29	76381	65420	5636	—16597	85,6
СРМ	25433	65	75	1647308	1913571	261702	4061	116,2

ТАБЕЛА II

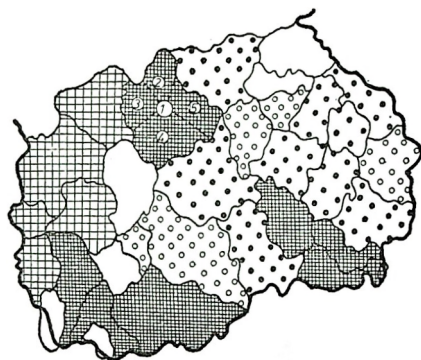
Т и п	Површина во км ²	Густина на км ²		Население		Природен прираст 1971/80	Миграционно салдо 1971/80	Индекс 1971 = 100
		1971	1981	1971	1981			
Имиграциони	11302	71	88	970805	1195038	170017	53716	123,1
Емиграциони	14131	43	44	676503	718533	91685	-49655	106,2
СРМ	25433	65	75	1647308	1913571	261702	4061	116,2

1) Имиграционен тип (I_I): Со ваков облик на развојот на вкупниот број на населението се карактеризираат следните општини: Битола, Валандово, Гевгелија, Неготино, Охрид, Ресен и Скопје. Заеднички белег на сите нив е релативно висок обем на вкупниот пораст на населението кој во значителна мерка се должи на позитивното миграционо салдо. Имено, во развојот на населението имиграционата компонента гледано во наши локални прилики има значајна улога со оглед дека просечно таа претставува околу 2/5 од вкупното наголемување. Овој тип проточно е локализиран во крајниот југозападен дел (Охрид, Ресен—Битола), средишното и јужно Повардарие (Скопската Котлина и Неготино, Валандово—Гевгелија). На него отпаѓа 28,5% од вкупната површина во СР Македонија, а просечната густина на населеност се наголемила од 65 на 79 жители на км. кв., во изминатите десет години. Во рамките на оваа површина било сконцентрирано во 1971 година 39,2% од вкупното население, а како резултат на наголемувањето од 150802 жители или 23,2% концентрацијата се покачила на 41,6% во 1981 година. Во воведениот пораст, природниот прираст учествувал со 65,6%, а позитивното миграционо салдо со 34,4%.

2) Имиграционен тип (I_{II}) или собирен тип: се одликува со мошне динамичен, вкупен пораст на населението, воглавно поради знатната стапка на природниот прираст (просечно годишно 19,7 промили), и незначителното, односно занемарливо влијание на позитивното или негативното миграционо салдо кое нема поголемо значење за резултатите на утврденото според пописите наголемување на населението. Кон овој тип исклучиво припаѓаат општините од регионот на западна Македонија (Гостивар, Дебар, Кичево, Струга и Тетово). Во 1971 година на овој тип на развојот на населението отпаѓало 19,7% од вкупното население на Републиката, а како последица на зголемувањето од 22,4% во анализираниот меѓупописен интервал, во 1981 година овде било сконцентрирано 20,8. Вкупниот број на населението во 1981 година (398 135 жители) е разместен на површина од 4056 км. кв. (16,0% од територијата на СР Македонија), со просечна густина на населеност од 97 жители на км. кв. Според овој белег, зоната на собирниот тип на развојот на населението, е најгусто населен простор во нашата Република (исклучувајќи ја Скопската Котлина), а истовремено покажува и тенден-

КАРТА 4.

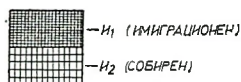
ТИПОВИ НА ДВИЖЕЊЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО
ПО ОПШТИНИ 1971-1981 год.

— ДРЖАВНА ГРАНИЦА
— ОПШТИНИ

1. „ЦЕНТАР“
2. „ЧАПР“
3. „КАРПОШ“
4. „КНЕСЕЛА ВОДА“
5. „ГЛАЗИ БАБА“

ИМИГРАЦИОНИ ТИПОВИ

ЕМИГРАЦИОНИ ТИПОВИ

ција на најбрзо зголемување на населението, односно густината на населението која во 1971 година изнесувала 79 жители на км. кв. Во структурата на порастот на населението, природниот прираст учествува со 97,5%, а миграционото салдо со 2,5%.

Наредните анализи ги опфаќаат емиграционите типови на движење на населението:

1) Емиграционен тип (E_I), или преливен тип: заедничка црта на сите општини кои припаѓаат кон овој тип е наголемување на вкупното население исклучиво како резултат на високиот природен прираст кој значително го надминува негативното миграционо салдо. Со ваков развој на населението се карактеризираат следните општини: Випница, Делчево, Кавадарци, Кочани, Куманово, Радовиш, Струмица, Титов Велес и Штип. Тие просторно во најголем број се наоѓаат во регионот на источна Македонија. Заземаат 7973 км. кв. или 31,4% од територијата на СР Македонија. Просечната густина на населеност е под просекот за Републиката и се движи од 54 жители на км. кв. во 1971 година до 59 жители на км. кв. во 1981 година. Апсолутниот број на населението се наголемил за 48908 жители, или 11,2% што е значително под очекуваниот пораст по природен пат. Всушност, поради емиграционите движења надвор од овој простор, во структурата на наголемувањето, природниот прираст учествува со 70,8%.

2) Емиграционен тип (E_{II}), или стагнантен тип: основна одлика на петте општини кои припаѓаат на овој тип (Берово, Прилеп, Пробиштип, Свети Николе и Крушево) е стагнација, односно бавен пораст на бројот на населението што е резултат на ниската стапка на природен прираст и мошне големото негативно миграционо салдо. Последица од ваквиот сооднос на компонентите на порастот на населението е релативно незначително наголемување на населението во рамките на овој тип од само 4083 лица или 2,4%. Вкупниот број на населението во 1981 година (169763 жители) чини 8,9% од целокупното население на СР Македонија, а разместено е на површина од 3695 км.кв. (14,5%), со средна густина на населеност од 56 жители на км. кв. Поради мошне интензивното иселување од овој простор, природниот прираст во вкупниот пораст учествува само со 24,0%.

3) Емиграционен тип (E_{III}) или депопулационен тип: општините од овој тип (Брод, Демир Хисар, Кратово и Крива Паланка), бележат намалување на бројот на населението како последица од значително поголемото негативно миграционо салдо, од ионака нискиот природен прираст кој во просек се движи со стапка од околу 7,9 промили просечно годишно. Споменатите четири општини просторно спаѓаат во двете карактеристични депопулациони зони во нашата Република (североисточна Македонија односно Осоговско-козјачката област) и (Порече со

изворишниот дел на Црна Река) и ги чинат нивните жаришта, а инаку овие зони заземаат значително поголеми околни површини (карта 1, 2, 3 и 4). Вкупниот број на населението се намалил за 10961 жител или 14,3%, а напоредно со тоа опаднала и густината на населеноста од 33 на 29 жители на км. кв. Овој тип на движењето на населението зафаќа 9,7% од територијата на СР Македонија, а на неа во 1981 година било сконцентрираано само 3,4% од вкупното население.

Од досегашните анализи произлегуваат неколку позначајни заклучоци (табела 2). а) Во имиграционите типови (I_I и I_{II}) влегуваат 12 општини во кои 1981 година живееле 119038 лица, или 62,4%, што претставува наголемување во однос на 1971 година од 224233 жители или 23,1%. Односно со други зборови, во вкупниот пораст на населението во СР Македонија во периодот 1971—1981 година (266263 лица), имиграционите општини учествуваат со 84,2%. Со оглед дека наведениот број на жители е населен на површина од 11302 км. кв. или 44,4% од просторот на Републиката, густината на населеноста изнесува средно 88 жители на км. кв. б) Емиграционите типови (E_I , E_{II} и E_{III}) заземаат вкупно 14131 км. кв. (55,6% од просторот на СР Македонија), на која површина во 1981 година биле настанети 718533 лица или 37,6% од вкупното население на нашата Република. Оттаму густината на населеноста во овие општини е двапати помала и изнесува 44 жители на км. кв. Во целина и овие типови на развој на населението бележат пораст, меѓутоа тој може да се оцени како мошне бавен, со оглед дека се движи околу 6,2%.

ЛИТЕРАТУРА

1. Панов М.: Значењето на демографските промени меѓу зоните на депопулацијата и имиграцијата на примери од СР Македонија. Географски разгледи, кн. 14, Скопје 1976.
2. Панов М.: Разместеноста на населбите и населението во СР Македонија по макро и мезо региони и во однос на централните места. Годишен Зборник на Географскиот факултет, кн. 25, Скопје 1975.
3. Friganović M.: Tipovi kretanja stanovništva i eksodusna područja SR Hrvatske 1961—1971. Stanovništvo IDN, CDI, god X—XI, Beograd 1972—1973.
4. Petrović R.: Kretanje stanovništva po opštinama u SR Srbiji i 1961—1971 god. Stanovništvo IDN i CDI, god. XI—XII, Beograd 1973/74.
5. РЗС. Статистички годишник на СР Македонија, 1974, 1978 и 1981.
6. РЗС: Статистички преглед, бр. 115, Скопје 1981.

LE MOUVEMENT DE LA POPULATION DANS LA RS DE MACEDOINE AU COURS DES ANNES 1971 à 1981.

(analyse faite par commune)

— Vasil Daskalovski —

(Résumé)

Dans l'ouvrage on a fait l'analyse du mouvement total de la population pendant la période entre les deux derniers recensements. Les recherches sont très détaillées et basées sur des méthodes quantitatives statistiques. On a fait des analyses particulières des caractéristiques de l'accroissement naturel et des mouvements de migration et partant de cet aspect, on a défini la participation et le rapport de ces composantes dans le développement général de la population par commune. Les résultats reçus des recherches quantitatives et des généralisations nécessaires représentent la base de la typologie effectuée sur le développement de la population dans notre République au niveau des unités territoriales administratives. On a isolé les types suivants — deux types immigrants et trois types émigrants qui, dans le cadre global, représentent la situation démographique dans la RS. de Macédoine:

I Type immigrant (I₁) avec les communes: Bitola, Valandovo, Gевгелija, Negotino, Ohrid, Resen, et Skopje. *II Type immigrant (I_{II})*: Gostivar, Debar, Kičevo, Struga, et Tetovo. *I Type émigrant (E_I)*: Vinica, Delčevo, Kavadarci, Kočani, Kumanovo, Radoviš, Strumica, Titov Veles et Stip. *II Type émigrant (E_{II})*: Berovo, Prilep, Probištip, Sveti Nikole, Kruševo. *III Type émigrant (E_I)*: Brod, Demir Hisar, Kratovo et Kriva Palanka.

En effet, les analyses ont montré qu'on pouvait considérer 12 communes pour des types immigrants dans le développement de la population avec un accroissement de population de 12,1% dans la période de 1971 à 1981 sur la surface de 44,4% de Macédoine et avec la densité moyenne de 88 habitants par km². 18 communes appartiennent aux types émigrants avec 55,6% du territoire de la RS de Macédoine et 37,6% de population totale. La densité moyenne est environ 44 habitants par kilomètre carré.

